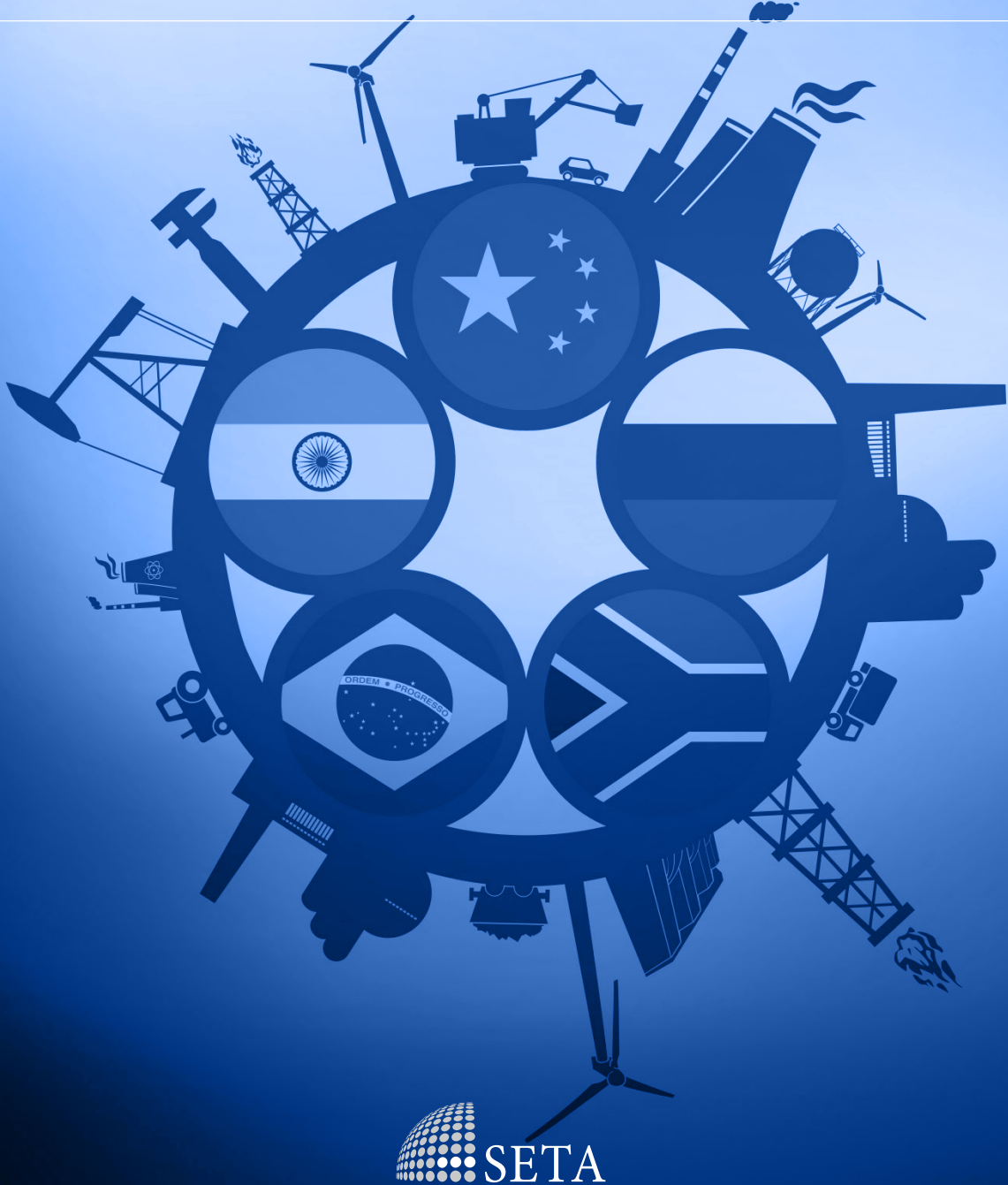
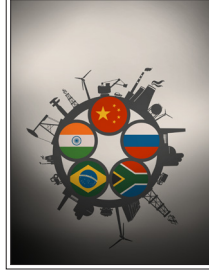

KÜRESEL EKONOMİDE YENİ BİR GÜÇ ODAĞI: "BRICS"

ŞERİF DİLEK, DENİZ İSTİKBAL, MERVE YANARTAŞ

KÜRESEL EKONOMİDE YENİ BİR GÜÇ ODAĞI: "BRICS"

ŞERİF DİLEK, DENİZ İSTİKBAL, MERVE YANARTAŞ

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Hasan Suat Olgun
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
KÜRESEL EKONOMİDE BRICS ETKİSİ	9
GEÇMİŞ BRICS ZİRVELERİ VE DEĞİŞİM RÜZGARİ	11
TİCARET SAVAŞLARININ GÖLGESİNDE ONUNCU ZİRVE: YENİ EKONOMİK DÜZEN ARAYIŞI	14
BRICS-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: DIŞ POLİTİKADA ALTERNATİF VE ÇEŞİTLİLİK ARAYIŞI	18
SONUÇ	19

YAZARLAR HAKKINDA

Şerif Dilek

Lisans ve yüksek lisans eğitimini İşletme ve Deniz Ekonomisi alanında tamamlamıştır. Doktora derecesini Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ekonomi Politik Anabilim Dalı'ndan almıştır. *Sanayiye Yeniden Düşünmek: Küresel Teknolojik Dönüşümünün Dünya ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları* (2017) kitabının yazarlarından. Akademik eğitiminin yanında uzun bir süre özel sektörde çalışan Dilek uluslararası ekonomi politik, Ortadoğu'da siyaset-ekonomi ilişkisi, uluslararası iktisat ve kalkınma alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

Deniz İstikbal

Lisansını İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde (2016) tamamladı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü'nde "Güney Kore ve Türkiye'nin Kalkınma Planlarının Ekonomi Politik Analizi" başlıklı tezle bitirdi. Doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde devam etmektedir. SETA Ekonomi Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışan İstikbal'in akademik ilgi alanlarında ekonomik kalkınma, ekonomi politik, dış yardım ve Asya-Pasifik gibi konular yer almaktadır.

Merve Yanartaş

2017'de İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü birincilikle tamamladı. Aynı üniversite ve bölümde yüksek lisans çalışmalarına devam etmektedir. SETA Ekonomi Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası süreçte dünya ekonomi ve siyasi yönetiminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle küresel jeopolitiğin ağırlık merkezinin Asya-Pasifik'e kaydığı bir dönemde BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) oluşumu değişen dünya ekonomik ve siyasi yapısına paralel olarak etkisini artırma arayışını sürdürmektedir. Bu süreçte ABD tarafından oluşturulan ekonomik sistemin yine Washington eliyle yıpratılması BRICS'in öneminin daha da artmasını sağlarken yıllardan beri devam eden BRICS ülkelerinin ekonomik olarak yükselişi yeni uluslararası finansal kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni finansal kuruluşlardan BRICS Kalkınma Bankası ve IMF benzeri rezerv fonlar değişen dünya sisteminin önemli göstergelerinden biridir. Batı ülkeleriyle ilişkilerinde yeni bir alan açmak isteyen Türkiye de ekonomik ve siyasi alternatiflerini çeşitlendirmek istemektedir.

Günümüz dünyasında gelişmiş Batı ülkeleri arasında fikir ayrılıkları ve çıkar tartışmaları yaşanırken gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş birliği de gün geçtikçe artmaktadır. İşte böylesi bir ortamda BRICS tarzı daha kompakt yapılar küresel yönetişimin etkisiz kaldığı alanları doldurmaya çalışmaktadır. Bu oluşum henüz tam olarak kurumsallaşamamasına ve ülkelerin farklı ekonomik yapıları sorunları bulunmasına rağmen ABD hegemonyasının sarsıldığı bir süreçte etkin olmaya ve aralarındaki iş birliğini farklı alanlarda sürdürmeye çabalamaktadır. Son yapılan BRICS Zirvesi de bu olgunun önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu analizde BRICS oluşumunun kuruluşu ve gelişimi, dünya ekonomik ve siyasi sistemine etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından anlamı ve Türkiye'nin BRICS ile kurmaya çalıştığı ilişki incelenmektedir.

Analizde BRICS oluşumunun kuruluşu ve gelişimi, dünya ekonomik ve siyasi sistemine etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından anlamı ve Türkiye'nin BRICS ile kurmaya çalıştığı ilişki incelenmektedir.

GİRİŞ

Günümüz uluslararası sisteminde gelişmiş ülkelerin etkisi gittikçe azalırken gelişmekte olan ülkelerin ağırlığı ve gücü giderek artmaktadır. 2008 Küresel Finans Krizi sonrasında gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarının düşüş kaydetmesine karşılık gelişmekte olan ülkeler hem dünya üretimindeki paylarını artırmış hem de küresel ekonomide daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Neticede gelişmekte olan ülkeler uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olmak ve temsil güçlerini artırmak için G20 gibi platformlarda etkili olmaya çalışmışlardır. Ancak krizin etkisinin azalmasıyla birlikte gelişmiş ülkeler küresel yönetiminde daha kapsayıcı olma ve küresel ekonomik istikrara yönelik reformları hayata geçirme konularında isteksiz ve ilgisiz davranmaktadır. Bunun sonucu olarak takınılan statükocu tavırlar G20 gibi platformları işlevsiz kılmaya başlamıştır.¹ Yeni durumda BRICS gibi yapıların etkinliğini artırma eğilimi taşıdığı görülmektedir.

BRICS üyesi ülkelerin kendi aralarında iş birliği gerçekleştirme noktasında ekonomik/siyasi/demografik yapılarıyla birlikte küresel siyasete bakışlarında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle bu oluşumun dünya kamuoyun-

1. Nurullah Gür, "G20 ve Küresel Finans Yönetimi", *SETA Analiz*, Sayı: 129, (Haziran 2015).

da ABD'nin hegemonik rolüne karşılık olarak çok boyutlu denge arayışındaki siyasi bir proje sonucunda ortaya çıktığına işaret edilmektedir. Ve oluşumun küresel sistemin geleceğini şekillendirecek gerçekçi bir birlikteliği yansıtmadığı dile getirilmektedir.² BRICS'in henüz tam olarak kurumsallaşamamasına ve onu oluşturan ülkeler için farklı ekonomik/siyasi koşulların geçerli olmasına rağmen ABD hegemonyasının zayıflamaya başladığı bu süreçte ortaya çıkan boşluğu doldurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

BRICS ülkeleri yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında hissedilir bir ekonomik kalkınma ivmesi yakalamıştır. Bu süreçte kurulan BRICS Kalkınma Bankası hem Dünya Bankası hem de IMF benzeri bir uluslararası finans kurumu işlevini gerçekleştirmek için önemli bir adım olmuştur. Kendi içinde kurumsallaşma yoluna giren BRICS gerçekleştirdiği iş birliğiyle hem uluslararası sisteme daha fazla etki etme hem de küresel finans düzenine alternatif oluşturma hedefindedir. BRICS ülkeleri bu yeni çok kutuplu dünya düzeninde gelişmiş –zengin– devletlere daha az bağımlı yeni bir ekonomik düzen oluşturma gayreti içerisinde.

Bu analizde BRICS oluşumunun ortaya çıkışı, daha önce gerçekleşen zirvelerde yaşananlar, Temmuz 2018'de Johannesburg'ta onuncusu düzenlenen BRICS Liderler Zirvesi gündemindeki tartışmalar ve gelecek perspektifleri ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin yürüttüğü diplomasi bağlamında daha adil ve eşit bir uluslararası finansal ve ekonomik düzenin tesis edilmesi amacıyla BRICS ülkeleriyle kurduğu ilişkiler anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede

2. Sadık Ünay ve Fazıl Kayıkcı, "Çok-Kutuplu Küresel Ekonomik Düzen ve BRICS: Kriz Sonrası Ekonomik Dönüşüm", *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*, ed. Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2013), s. 259-283.

gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kalkınması yolunda önemli bir güç odağı olmaya aday olan BRICS'in uluslararası sistemin dönüşümü açısından önemi analiz edilmektedir.

KÜRESEL EKONOMİDE BRICS ETKİSİ

Mevcut dünya düzeni yaşanan ekonomik dönüşüm neticesinde çatırdamaya başlamış ancak henüz bir "değişim" gerçekleşmemiştir. Yirminci yüzyılda küresel hegemonik güç olarak ortaya çıkan ABD'nin hegemonyası zayıflasa da halen devam etmektedir. Özellikle son yıllarda Washington'ın izlediği korumacı politikalar küresel sistemden izolasyon sürecini hızlandırmaktadır. Bu süreçte Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Türkiye, Meksika ve Endonezya gibi ülkelerin jeopolitik konumları, yükselen ekonomik ve siyasi güçleriyle artan nüfuzları dikkat çekmektedir.

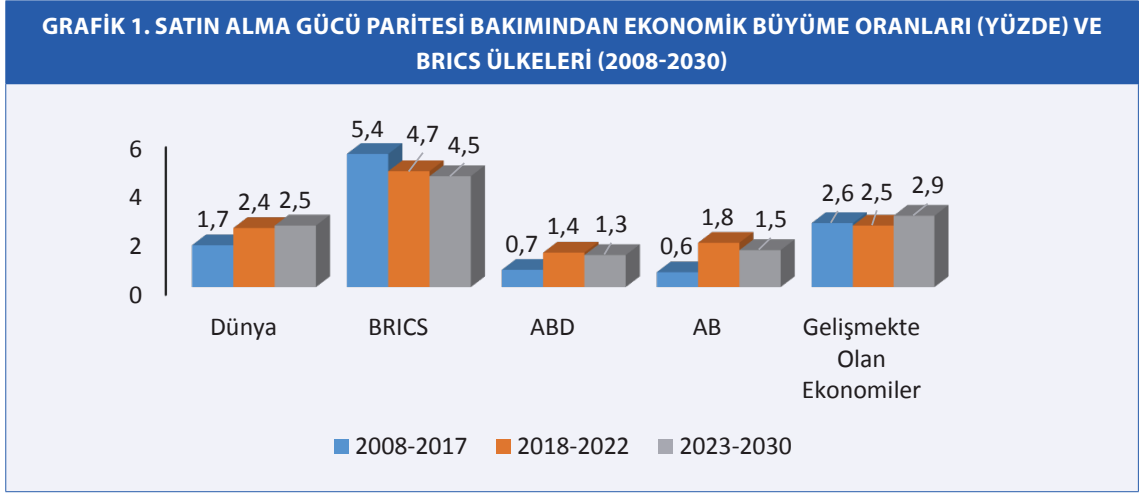
2001'de ünlü yatırım bankası Goldman Sachs'ın iktisatçısı Jim O'Neill tarafından "yükselen ekonomiler" Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'e atfen "BRIC" şeklinde gündeme getirilmiştir. Ancak bu ülkelerin uluslararası sistemde yeni bir denge unsuru olarak iş birliğine gidecekleri ve bir oluşum içinde yer alacakları düşünülmemiştir. Bu ülkelere Güney Afrika'nın da dahil olmasıyla birlikte BRICS adını alan grup günümüzde gelişmiş ülkeler tarafından yakından takip edilmektedir. Bu yeni oluşum zamanla bir iş birliği mekanizması tesis etme arayışına yönelerek uluslararası sistemde daha adil ve eşit koşulların hakim olduğu bir rekabet ortamının sağlanmasını hedeflemiştir. Özellikle ABD merkezli tek kutuplu dünya sisteminin artık sürdürülebilir olmadığı ve kendilerinin de söz haklarının bulunduğunu gösterme arayışları ortaya çıkmıştır. Bu arayış kriz sonrası gelişmekte olan

ülkeler için çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması yolunda Batılı ülkelerin ekonomik hegemonyasına karşı iş birliği platformunun ötesinde bir heyecan oluşturmuştur. Asya ülkelerinin ağırlıkta olduğu yeni bir alternatif blok şeklinde görülen BRICS gelişmekte olan ülkeler için daha adil bir dünya düzeni beklentisi meydana getirmiştir.

Finans, ekonomi, teknoloji, sağlık ve güvenlik gibi alanlarda üye ülkeler arasındaki iş birliğini artırmayı amaç edinen BRICS "Yükselen Güney" olarak da anılmaktadır. "Gelişmiş Kuzey" şeklinde adlandırılan ABD ve Batı ülkelerine karşı daha fazla iş birliği ve kendini güçlü bir oluşum olarak kabul ettirme isteğini de içinde barındıran BRICS; IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarında daha fazla söz sahibi olmayı talep etmektedir. Bu isteklere bağlı olarak 2016'da yapılan IMF ve Dünya Bankası reformları mevcut BRICS ülkelerinin temsil kotalarını artırmış ancak gerektiği ölçüde temsil şansı sağlamamıştır.³

Yükselen piyasa ekonomilerinin küresel ekonomik sistemde giderek artan etkisi yeni ekonomik aktörleri (oluşumları) ortaya çıkarmaktadır. 1970'lerden itibaren gelişmiş ülkelere göre daha kötü durumdadır. Ancak neoliberalizmin yükselişe geçtiği 1980'lerde yaşanan finansal krizler neticesinde gelişmekte olan ülkeler biraz daha kötü performans sergilemiştir. Söz konusu ülkelerin yaşadığı bu olumsuzluklar yeni dünya düzeni için de normal değildir. Buna rağmen neoliberal politikaların kısacasında kalkınmacı politikalar izleyen gelişmekte olan ülkeler tekrardan toparlanmış ve yüksek büyüme oranlarıyla dikkat çekmişlerdir. Küresel

3. Emel Parlar Dal, "10. Güney Afrika BRICS Zirvesi, BRICS Plus ve Türkiye", Anadolu Ajansı, 26 Temmuz 2018.

Kaynak: Institute for New Economic Thinking

ekonomik sistemde güçlerini gittikçe artıran gelişmekte olan ülkelerin yakın bir zamanda gelişmiş ülkeleri geride bırakabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim satın alma gücü paritesi (SAGP)⁴ bakımından Çin ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olmuştur. Ayrıca 2028'de piyasa kuruna göre de Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir. Nitekim yapılan gelecek projeksiyonlarında BRICS ülkelerinin G7 ülkelerini büyüklük olarak geçeceği hesaplanmaktadır.⁵ Bu bulgulara göre BRICS açısından daha adil bir ekonomik sistem söylemi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri temsil etme isteği daha fazla önem kazanmaktadır.

Grafik 1'de BRICS ile diğer ülkelerin 2008-2030 arasında SAGP bakımından büyüme rakamları yer almaktadır. ABD ve AB'nin 2008-2017 arasında yüzde 0,7 ve yüzde 0,6 oranların-

daki büyümeleri karşısında BRICS'in yüzde 5,4 büyüme oranı kaydettiği görülmektedir. Önümüzdeki yıllar için de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ağırlıklarının artış göstereceği beklenmektedir.

2017 rakamlarına göre dünya nüfusunun yüzde 42'sini ve küresel ekonominin de yüzde 23'ünden fazlasını oluşturan BRICS ülkeleri aynı zamanda G20'ye üye olmaları hasebiyle küresel güç denkleminde gelişmekte olan ülkelerin yükselişinin önemli bir göstergesidir. Ancak Küresel Finans Krizi sonrası dünya ekonomisindeki yavaşlamayla birlikte Brezilya ve Rusya ekonomisi bu yıllar arasında iki kere negatif büyüme oranları kaydetmiştir. Her ülke gibi bu ülkelerin de ekonomik anlamda çeşitli sorunları olmakla birlikte yine de potansiyelleri oldukça yüksektir. Zira 2008-2017 arasında yüzde 30'luk bir büyüme performansı sergileyen BRICS ülkeleri gelecek yıllarda da dünya ekonomik büyümesi ve refahına katkı yapacak potansiyeli içinde barındırmaktadır.⁶

4. Satın alma gücü paritesi (SAGP) ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan para birimi dönüştürme oranıdır. Eldeki toplu bir para parite oranı ile farklı bir para birimine dönüştürüldüğünde tüm ülkelerde aynı sepetteki mal ve hizmetler satın alınabilir.

5. John Hawksworth ve Danny Chan, *The World in 2050 Will the Shift in Global Economic Power Continue*, (PWC Rapor, Londra: 2015); *The Long View How Will the Global Economic Order Change by 2050?*, (PWC Rapor, Londra: 2017).

6. Terry McKinley, "BRICS to Play a Leading Role in Driving Future Global Economic Growth", Institute for New Economic Thinking, 20 Nisan 2018, <https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/brics-to-play-a-leading-role-in-driving-future-global-economic-growth>, (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2018).

GEÇMİŞ BRICS ZİRVELERİ VE DEĞİŞİM RÜZGARİ

Japonya'da 9 Temmuz 2008'de düzenlenen G8 Zirvesi sonrası bir araya gelen Hindistan, Brezilya, Rusya ve Çin devlet başkanları 2009'da Rusya'da ilk BRIC Zirvesi'ni gerçekleştirmişlerdir. Haziran 2009'da düzenlenen ilk zirvede –gelecek zirvelerde de sıkça vurgulanacak olan– “uluslararası finansal ve siyasi kuruluşlarda reform” başlığı ön plana çıkmıştır. Zirvenin diğer vurgulanan konuları ise küresel gıda güvenliği, kalkınma yardımları, iklim değişikliği, enerji güvenliği ve Küresel Finans Krizi olmuştur. Zirve genel olarak bir taraftan güncel konulara vurgu yaparken diğer taraftan gelecek yönlü bir perspektif oluşturmaya çalışmıştır.⁷ Özellikle 2008 Küresel Finans Krizi'ni gelişmiş ülkelere kıyasla daha az hasarla atlatan BRIC ülkeleri kriz sonrası dönemi kendi aralarındaki iş birliğini artırmak için kullanmışlardır.⁸ İlk zirvede BRIC ülkeleri tarafından vurgulanan ekonomik kuruluşlardaki reform çağrıları gelişmekte olan ülkeler arasında da ön plana çıkmıştır. Özellikle IMF'nin oy verme işlemlerinde izlediği adil olmayan uygulamalarını⁹ dile getiren BRIC ülkeleri küresel ekonomik sistemde değişmesini istedikleri noktaları ilk zirvede vurgulamışlardır.¹⁰

Nisan 2010'da Brezilya'da gerçekleştirilen 2. BRIC Zirvesi küresel ölçekte seslendirilen finansal ve ekonomik eleştirilerin daha yüksek bir sesle dile getirilmesine sahne olmuştur. İlk zirve

gibi bu zirve de 2008 Küresel Finansal Krizi'nin gölgesinde gerçekleşmiş; zirvede kriz sonrası Dünya Bankası ve IMF'deki değişim talepleri, G20 ilişkileri, iklim değişikliği, Birleşmiş Milletler'de (BM) reform talebi ve BRIC ülkeleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi yer almıştır.¹¹ Uluslararası konuların yanında bölgesel ve yerel sorunlara da vurgu yapmaya başlayan BRIC akademi ve eğitim alanlarındaki iş birliğini de artırma yoluna gitmiştir. İlk kez gerçekleştirilen BRIC İş Forumu ve BRIC Akademi Forumu yeni iş birliği alanlarının bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Nisan 2011'de Çin'de gerçekleştirilen 3. Zirve'de ekonomik refahın adil paylaşımı ana gündem maddesi haline gelmiştir. Güney Afrika'nın bu zirveye katılmasıyla oluşum BRICS halini almıştır.¹² Bu zirve Latin Amerika, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının hepsinden temsilcilerin bir araya gelmesi açısından da önemlidir. Afrika'nın gelecek yüzyıldaki ekonomik potansiyeli düşünüldüğünde genişleme hamlesinin stratejik bir derinlik içerdiği de söylenebilir.¹³

Asya ülkelerinin ağırlıkta olduğu yeni bir alternatif blok şeklinde görülen BRICS geliştirmekte olan ülkeler için daha adil bir dünya düzeni beklentisi meydana getirmiştir.

“Küresel İstikrar için Güvenlik ve Refah” adlı tema ile toplanan 4. BRICS Zirvesi Mart

7. “Brief Introduction of Previous BRICS Summits”, BRICS 2017 China, 26 Ocak 2017, <https://www.brics2017.org/English/AboutBRICS/previousSummits>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2018).

8. Stephanie Flanders, “The Global Financial Crisis and The BRICS”, BBC, 21 Kasım 2011.

9. 2009 rakamlarına göre 10. büyük ekonomi olan Brezilya'nın IMF'de yüzde 1,38'lik oy verme hakkı bulunurken Belçika'nın ise yüzde 2,09'luk oy verme hakkı bulunmaktadır.

10. Susan Houlton, “First BRIC Summit Concludes”, DW, 16 Haziran 2009.

11. “Brief Introduction of Previous BRICS Summits”.

12. Oliver Stuenkel, “Looking Back: The 2nd BRIC Summit in Brasilia in 2010”, Post-Western World, 15 Haziran 2014, <http://www.postwesternworld.com/2014/06/15/looking-summit-brasil>, (Erişim tarihi: 31 Temmuz 2018).

13. “Sanya Declaration”, University of Toronto, 14 Nisan 2011, <http://www.brics.utoronto.ca/docs/110414-leaders.html>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2018).

2012’de Hindistan’ın başkenti Yeni Delhi’de gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ve küresel yönetişimin ayrıca vurgulandığı zirvede refahın artırılması, rekabet alanlarının BRICS ülkeleri özelinde geliştirilmesi ve Küresel Finans Krizi sonrası yapılması gerekenler tartışılmıştır. Ortadoğu ülkeleri arasında süren çatışmalar ve Suriye’de meydana gelen iç savaşın diyalog yoluyla çözülmesi gerektiği, İran’a uygulanan uluslararası baskının hafifletilmesi ve nükleer müzakerelerin sürdürülmesi, IMF reformlarının gelişmekte olan ülkeler lehine düzenlenmesi, Arap-İsrail çatışmasının çözülmesi ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulması gibi uluslararası kamuoyunu ilgilendiren konular hakkında açıklamalarda da bulunan BRICS’in bu zirveyle birlikte Ortadoğu’yu daha fazla ele aldığı görülmüştür.¹⁴

2013’teki 5. Zirve’nin –oluşuma yeni dahil edilen– Güney Afrika’da gerçekleşmesi ve Afrika özelinde “BRICS ve Afrika-Kalkınma, Bütünleşme ve Sanayileşme için İşbirliği” temasıyla toplanması ise BRICS’in Afrika kıtasına verdiği önemin açık bir göstergesidir.¹⁵ Ayrıca Çin’in son yıllarda Afrika’daki daha da artan yatırımları düşünüldüğünde BRICS ülkelerinin kıtaya olan ilgisi daha iyi bir şekilde anlaşılmaktadır.¹⁶ 5. Zirve’de BRICS üyesi olmayan ülkelerle iş birliği ve koordinasyonun artırılması için çalışılacağına da vurgulanması bu yeni oluşumunun “yükselen bir güç” olarak işaret edilmesini gündeme getirmiştir.

14. “Highlights of Fourth BRICS Summit”, NDTV, 29 Mart 2012.

15. “5th BRICS Summit - eThekweni Declaration and Action Plan”, India Ministry of External Affairs, 27 Mart 2013, <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/21482>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2018).

16. “Chinese Investment in Africa Could Create National Economies ‘Entirely Dependent on China’, Say Experts”, *The Independent*, 15 Mayıs 2018.

Kapsayıcı büyüme için sürdürülebilir çözümler ana temasıyla toplanan 6. BRICS Zirvesi 100 milyar dolarlık sermaye ile Yeni Kalkınma Bankası ve Koşullu İhtiyat Fonu’nun (Contingent Reserve Arrangement, CRA) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İhtiyat Fonu şeklinde anılan bu düzenlemeyle hedeflenen mali istikrarı güçlendirmek yoluyla mevcut uluslararası parasal ve finansal düzenlemeleri tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Özetle bu misyon “ödemeler dengesindeki kısa dönemli daralma ve baskılara karşı destek fonu” olarak tanımlanabilmektedir.¹⁷

Geçmiş zirvelerde vurgulanan konulardan olan uluslararası finans kurumlarında reform yapılması çağrılarında sonuç alamayan BRICS grubu IMF ve Dünya Bankası’na rakip olabilecek yeni oluşumlar kurmuştur. Kendi ihracat hamlelerini daha rahat bir şekilde yürütmek için oluşturulan İhracat Kredi ve Garanti Ajansı ekonomik iş birliği geliştirildiğinin önemli bir göstergesidir. Ayrıca Yeni Kalkınma Bankası’nın 2016-2017 arasında sulama, tarım ve ulaşım alanlarında 3,4 milyar dolarlık kredi kullandırması hem Dünya Bankası’nın uzun yıllar süren otoritesinin hem de mevcut dünya düzeninin sarsılmakta olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.¹⁸ Ayrıca zirvede uyuşturucuyla mücadelede ortak çalışma isteği ve BM’de reform yapılması dileği tekrar seslendirilmiştir.

Temmuz 2015’te gerçekleştirilen 7. BRICS Zirvesi’nde diğer zirvelere kıyasla daha stratejik kararlar alınmıştır. “Küresel Kalkınma için Güçlü Bir Faktör” temasıyla toplanan zirvede Avrasya Ekonomi Birliği ve Şangay İşbirliği Ö-

17. Mete Erdem, “BRICS Koşullu İhtiyat-Fonu Düzenlemesi: Hukuksal ve Kurumsal İnceleme”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, (2016), s. 295-350.

18. “About Us”, New Development Bank, <https://www.ndb.int/about-us/essence/history>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2018).

gütü'ne (ŞİÖ) üye devletlerin temsilcileri de yer almıştır. Küresel yönetim, terörizmle kapsamlı mücadele, sürdürülebilir kapsamlı büyüme, iklim değişikliği ve kültürel iş birliği alanlarında ortak çalışmalara vurgu yapılan zirveye kültürel alan da dahil edilmiştir. Zirvenin sonunda açıklanan Ufa Sonuç Bildirgesi'nde İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinin yetmişinci yılında faşizm ve antidemokratik hareketler reddedilerek ulusların özgürlüklerine vurgu yapılmıştır. Zirvede alınan bir diğer önemli karar ise Yeni Kalkınma Bankası ve İhtiyat Fonu'nun hayata geçirilmesi olmuştur. BRICS Kalkınma Bankası'na Çin'in 41 milyar dolar, Rusya, Hindistan, Brezilya'nın 18'er milyar dolar ve Güney Afrika'nın 5 milyar dolar sermaye sağladığı bilinmektedir.¹⁹ Geçmiş zirvelerde olduğu gibi İran'ın nükleer programının barışçıl amaçlarla kullanıldığı vurgulanmış ve Tahran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması istenmiştir. Ukrayna'nın doğusundaki sorunlara da değinilen zirvede söz konusu sorunların ancak politik yollarla çözülebileceği ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin en sert biçimde kınandığı da sonuç bildirgesinde yer almıştır.²⁰

Ekim 2016'da Hindistan'da gerçekleştirilen 8. BRICS Zirvesi geride bırakılan yedi zirvede alınan kararların daha işlevsel hale getirildiği bir zirve olmuştur. Uzayın barışçıl kullanımı, Suriye'de barışın sağlanması, sivil nükleer enerjiye rahat ulaşım ve bunun finansmanı, Paris İklim Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve iklim değişikliği, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde yapılan askeri hareketlerin ve ekonomik yaptırımların kınanması, devletlerin içişlerine

karşılanmaması gerektiği, IMF kotalarında gelişmekte olan ülkelere daha fazla yer verilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nde kapsamlı reform gibi farklı konular da bu zirvede ele alınmıştır. BRICS Tarımsal Araştırma Platformu ve BRICS Gümrük İşbirliği Komitesi'nin kurulması ve BRICS ülkelerinin diplomasi akademileri arasında iş birliğinin geliştirilmesi için üç farklı anlaşmanın imzalandığı zirvede iş birliği alanları genişletilmiştir.²¹ Çin öncülüğündeki BRICS ülkeleri tarafından kurulan Yeni Kalkınma Bankası'na ek olarak Dünya Bankası'ndan daha fazla sermayeye sahip olarak kurulan Asya Kalkınma Bankası ise yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. ABD ve gelişmiş Batı ülkelerinin etkisi altındaki Bretton Woods'la kurulan uluslararası finans sistemine karşı BRICS ülkelerinin güney eksenli kalkınma-finance girişimlerine başvurması dikkat çekmektedir.²² Özellikle Donald Trump ABD başkanı seçildikten sonra dünya ekonomik ve siyasi sistemindeki değişimin hızlanması ve ABD'nin Çin ve Rusya gibi yükselen güçlere alan açması BRICS gibi oluşumların daha da ön plana çıkmasını sağlamaktadır.

Eylül 2017'de Çin'de düzenlenen 9. BRICS Zirvesi'nde iklim değişikliği, ticari korumacılık, Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri, e-ticaret ve siber güvenlik gibi konulara değinilmiştir. Seksen ülkenin katılım gösterdiği zirveye bin iki yüzün üzerinde iş adamı da iştirak etmiştir.²³ IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarında gerçekleştirilen reformlarla birlikte küresel ekonomideki temsil gücü kuvvetlenen BRICS ülkeleri oluşturdukları yeni finansal ku-

19. William Gumedé, "The Brics Development Bank Can Release Africa from World Bank Tyranny", *The Guardian*, 17 Temmuz 2014.

20. "VII BRICS Summit Ufa Declaration", University of Toronto, 9 Temmuz 2015, http://www.brics.utoronto.ca/docs/150709-ufa-declaration_en.pdf, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2018).

21. "8th BRICS Summit: Terrorism, Economic Cooperation to Dominate Agenda", *New Indian Express*, 15 Ekim 2016.

22. Erdem, "BRICS Koşullu İhtiyat-Fonu Düzenlemesi: Hukuksal ve Kurumsal İnceleme", s. 326-328.

23. "BRICS Liderler Zirvesi Sona Erdi", Sputnik Türkiye, 5 Eylül 2017.

rumlarla gelişen ekonomilerini daha güçlü bir pozisyona taşımıştır. Dünya ekonomisinin beşte birinden fazlasını temsil eden BRICS ülkelerinin IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarında –2015 verilerine göre– sadece yüzde 11’lik temsil payının olması oluşumun IMF’ye yönelik eleştirilerde bulunmasının haklılık payını göstermektedir. 2018 rakamlarına göre bu temsil payının yüzde 14,18’e çıkarılması BRICS ülkeleri açısından bir başarı şeklinde görülse de halen ülkelerin ekonomik güçlerini tam olarak temsil etmemektedir.²⁴

TİCARET SAVAŞLARININ GÖLGESİNDE ONUNCU ZİRVE: YENİ EKONOMİK DÜZEN ARAYIŞI

Günümüzde uluslararası sistemdeki ekonomik istikrarsızlık ve çevresel sürdürülebilirlik sorunlarının çözümünde potansiyel rakipler ve ortaklar mevcuttur. Bu açıdan özellikle gelişmekte olan ülkeler bölgesel ve küresel ölçekte kendilerini yeniden yapılandırma sürecindedir. Küresel yönetişimi yeniden şekillendirmekte olan BRICS’in yükselişi aynı zamanda Asya’nın yükselişini resmetmekte ve Afrika’nın kalkınma sürecini de desteklemektedir. Bu durum geleneksel güçlere ve onların neoliberal politika önerilerine alternatif olarak yeni politika alanları açmak ve küreselleşme sürecini yeniden yapılandırmak adına bir fırsat şeklinde görülmektedir. Bu noktada gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından çok kutuplu bir dünya düzeninin daha adil bir şekilde kurgulanması yolunda farklı oluşumların ortaya çıkması önemlidir.

24. “IMF Members Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors”, IMF, 27 Ağustos 2018, <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>, (Erişim tarihi: 27 Ağustos 2018).

PWC’nin yaptığı senaryolara göre 2030’da satın alma gücü bakımından dünyanın en büyük ekonomileri arasında Çin birinci, Hindistan üçüncü, Rusya altıncı, Brezilya sekizinci ve Güney Afrika otuzuncu sırada yer alacaktır.²⁵ Bu noktada önümüzdeki dönemde BRICS ülkelerinin küresel ekonomideki ağırlıkları artacaktır. Ayrıca iklim değişikliği, bölgesel güvenlik ve terörle mücadele gibi önemli konulara öncülük etmeye çalışacakları da beklenmektedir.²⁶

Dünyanın yükselen piyasaları olan BRICS ülkeleri 10. Zirve’yi Güney Afrika’nın dönem başkanlığında ülkenin en büyük şehri olan Johannesburg’ta gerçekleştirmiştir. 2017’de Çin tarafından başlatılan BRICS Plus Tayland, Tacikistan, Kenya, Mısır ve Meksika gibi ülkelerin 9. Zirve’ye katılımıyla daha kapsayıcı bir yapıya bürünmüştür. 2018’de ise davet edilen ülkelerin bölgesel ve küresel örgütleri temsil kabiliyetinin daha üst düzeyde olması gelişim sürecindeki BRICS için önemli bir noktayı işaret etmektedir. 2017’de Çin’in dönem başkanlığı çerçevesinde diyalog ortaklarını genişleten BRICS 25-27 Temmuz 2018’de düzenlenen yıllık grup toplantısında dünyanın değişik coğrafyalarında bulunan bölgesel ve küresel örgütlerin temsil yetkisine sahip ülkeleri zirveye davet ederek küresel etkinliğini artırma yoluna gitmiştir.²⁷

Zirvede önceki dönemlerde önemli iş birliklerinin gerçekleştirildiği alanlara yenilerinin eklenmesi ve dünya ekonomisini tehdit eden ticaret savaşlarına karşı çeşitli tedbirler alınması gündeme gelmiştir. “Afrika’da BRICS: 4. Sana-

25. *The Long View How Will the Global Economic Order Change by 2050?*, s. 23.

26. “BRICS 10th Summit: Here’s What the Five Countries Are Looking for”, *Sunday Times*, 26 Temmuz 2018.

27. Wang Youming, “The BRICS Mechanism: Growing in Maturity”, China Institute of International Studies, 2 Ocak 2018, http://www.ciis.org.cn/english/2018-01/02/content_40128382.htm, (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2018).

yi Devriminde Paylaşılan Refah için Ortaklık ve Kapsayıcı Büyüme" temasıyla toplanan 10. Zirve'de barış gücüyle ilgili bir çalışma grubu oluşturulması, aşı araştırma merkezi, cinsiyet ve kadın forumu, ekonomik ortaklığı kapsayıcı büyüme, 4. Sanayi Devrimi'ni daha fazla geliştirme ve turizm ortaklığı kurma gibi meselelerde önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlara ek olarak BRICS Plus şeklinde adlandırılan zirvenin bir bölümünde "Küresel Güney'in Refahı için Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Sağlamak" başlığı altında BRICS üyesi olmayan ama bölgesel ve küresel açıdan farklı örgütlerin dönem başkanlıklarını yürüten ülkelerle iş birliğini geliştirmek için yeni bir oluşuma daha gidilmiştir. Geçmiş on yıllık süreçte alınan kararların ışığında uluslararası ekonomik ve siyasi sistemde daha fazla söz sahibi olan BRICS oluşumu gelecek yıllar içinde yeni yol haritası oluşturmada da daha kapsamlı bir çalışma yürüttüğünü yapılan 10. BRICS Zirvesi ile göstermiştir.²⁸

Zirve sonrası açıklanan bir diğer karar dünyanın değişik coğrafyalarında meydana gelen iç çatışmaların sonlandırılması için yeni adımların atılması yönünde çalışılmasıdır. Özellikle BM'nin çözüm üretmediği ya da yetersiz kaldığı durumların BRICS ülkeleri tarafından doldurulması ve liderler düzeyinde dile getirilmesi oluşumun kurumsal olarak önemini ve geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Kanada'da gerçekleşen G7 Zirvesi'nde gelişmiş ülkeler siyasi ve ekonomik fakat temelde ticaret savaşları tartışmaları ekseninde derin ayrışmalar yaşamıştır. Benzer şekilde Arjantin'de düzenlenen G20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları Toplantısı'nda da bu konuda ortak bir uzlaşma oluşmamıştır. Lakin Güney Afrika'daki

zirvenin sonuç bildirgesinde vurgulanan önemli noktalardan biri de küresel ticarete meydana gelen ticaret savaşlarına karşı bir pozisyon alınmasıdır. Bu durum yeni bir dünya düzeninin kurulmakta olduğu günümüzde dünya ekonomik sisteminin Batı'dan Doğu'ya kaydığına işaret etmektedir.

BRICS'in küresel finans düzenine karşı attığı en ciddi adımlardan birisi Yeni Kalkınma Bankası adı altında bir oluşum konusunda ortak kanaate varılmasıdır.

BRICS Zirvesi öncesi küresel ekonomik ve siyasi gelişmelere ek olarak Almanya'da yapılan NATO toplantısında Trump'ın diplomatik ilişkileri hiçe sayan söylemleri ABD-AB ilişkilerini gerginleştirmiş ve yine Trump'ın dayatmacı tavrı Washington ile müttefiklerinin arasını açmıştır.²⁹ Trump'ın dayattığı korumacı politikalara karşı rahatsız olan gelişmiş ülkeler G7 gibi platformlardan da herhangi bir sonuç alamamaktadır. Şüphesiz Trump ABD'sine karşı Avrupa ülkeleri yeni ittifak ve oluşumlara daha yakın durmaya çalışacaklardır. Bu arayış küresel ölçekte finansal ve ekonomik sisteme alternatif iddiası taşıyan BRICS tarzı oluşumları daha da değerli kılacaktır. Bunun yolu da BRICS ülkelerinin ticaret savaşlarına karşı ortak tavır alıp ortak uygulamalara gitmeleri, aralarındaki ticaret iş birliğini genişletmeleri ve doların hakimiyetini azaltmaları gibi alanlardaki başarılarında yatmaktadır. Bu bakımdan Atlantik'in iki yakasındaki derin çatlaklar yeni güç odaklarının çıkışına alan açmaktadır. Bu süreçte BRICS ve ŞİÖ gibi benzer üyeleri için-

28. Dal, "10. Güney Afrika BRICS Zirvesi, BRICS Plus ve Türkiye".

29. "NATO Summit Live Updates: Trump Pushes Allies to Increase Spending", *The New York Times*, 11 Temmuz 2018.

de barındıran uluslararası kuruluş ve gruplar ise aralarındaki iş birliği alanlarını daha fazla geliştirerek Trump'ın yol açtığı uluslararası konjonktür boşluğundan yararlanmaya çalışacaklardır.³⁰

Küresel Finans Krizi sonrası parasal genişleme yoluna giderek ekonomik aktiviteyi canlı tutan Fed'in 2013'ten itibaren faiz artırma kararları almaya başlaması gelişmekte olan ülkeler için bazı riskleri gündeme getirmektedir. Faizlerin artış gösterdiği bir ortamda sermaye akımlarının yönünün gelişmekte olan ülkelere doğru dönme riski bu ülkelerin büyümelerine negatif yönlü tesir etmektedir. Oluşan bu olumsuz tablo içerisinde kredi derecelendirme kuruluşlarının rasyonel gerekçelerle pek bağdaşmayan, şeffaflık ve objektiflikten uzak kararları gerek uluslararası yatırımcıları gerekse gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışlarını olumsuz etkilemektedir. Kredi derecelendirme sektöründe baskın konumdaki Moody's, Standard and Poor's (S&P) ve Fitch gibi kurumlar oligopol bir piyasada Batı dünyasının ekonomik ve politik çıkarları adına subjektif kararlar alarak özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde ciddi etkiler oluşturmaktadır.

Hatırlanacağı üzere Türkiye ekonomisinin maruz kaldığı darbe girişimi karşısında hızlıca verilen subjektif kararlar ve açıklamalar bu kurumların aldıkları kararların ekonomik olmaktan çok siyasi olduğunu göstermiştir. Dünyada kredi derecelendirmesinin üç oligopol kuruluşun hakimiyetinde olması ve uluslararası sermaye piyasalarında genel kabul görmesi bu kuruluşların bir ülkenin finansal anlamda

havasını rahatlıkla değiştirebilmesine olanak sağlamaktadır. Dünya genelinde seksene yakın kredi derecelendirme kuruluşu olmasına karşın "Büyük Üçlü" olarak anılan S&P, Moody's ve Fitch sektörün yüzde 95'ine yakınını kontrol etmektedir. Türkiye ekonomisi 15 Temmuz darbe girişimi karşısında güçlü durmasına rağmen kredi derecelendirme kuruluşları henüz bir hafta bile geçmemişken aceleci bir tavırla Türkiye ile ilgili ekonomik rasyonaliteden uzak şekilde değerlendirmelerde bulunmuş ve not indirimine gitmişlerdir.³¹ Benzer irrasyonel notlamalara maruz kalan BRICS ülkeleri 2016'da Goa 8. Zirvesi'nde net bir şekilde kredi derecelendirme kuruluşlarını eleştirmişlerdir. Genel olarak siyasi ve ekonomik müdahalelere maruz kalarak kriz ortamına sürüklenen yükselen piyasa ekonomileri uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarını siyasi ve manipülatif eksenli kararlarla negatif etkilemektedir. Karşılaşılan bu siyasi ve ekonomik riskler yeni ve adil bir düzen sloganıyla yola çıkan BRICS ülkelerini uluslararası finans kurumlarına alternatif oluşturma arayışına itmektedir.

Küresel kriz sonrası kredi derecelendirme kuruluşlarının aldıkları kararların gerçeklikten ne kadar uzak olduğu tecrübe edilmiştir. Dolayısıyla dünyada daha şeffaf ve çıkar çatışmalarından uzak bir kredi derecelendirme sistemine ihtiyaç duyulduğu aşikardır. Nitekim G20 toplantılarında da konuşulan bu mesele için kredi derecelendirme piyasasında rekabete ihtiyaç olduğu ve yeni oyuncuların bu piyasaya girmesi gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır.³²

30. Adam Garrie, "The Shanghai Cooperation Organisation and BRICS Should Combine to Form a Single Cohesive Group", Eurasia Future, 7 Haziran 2018, <https://www.eurasiafuture.com/2018/06/07/the-shanghai-cooperation-organisation-and-brics-should-combine-to-form-a-single-cohesive-group>, (Erişim tarihi: 30 Temmuz 2018).

31. Sadık Ünay, Hatice Karahan, Nurullah Gür ve Şerif Dilek, "Kredi Derecelendirme Kuruluşları", *2016'da Türkiye*, (SETA Yayınları, İstanbul: 2016), s. 241-242.

32. Gür, "G20 ve Küresel Finans Yönetişimi".

Gelişmekte olan ülkelerin olumsuz etkilendiği ancak gelişmiş ülkelerin kayıtsız kaldığı bu önemli sorun karşısında BRICS konuyu gündeme taşımıştır.

Bu bağlamda özellikle BRICS ülkelerinin pek çoğu büyük kredi derecelendirme kuruluşlarının siyasi kararlar verdiğine inanmaktadır. Dolayısıyla kredi derecelendirme kuruluşlarının oligopolistik gücünün azaltılması önemlidir. Dünyada yeni arayışların sıkça tartışıldığı bir ortamda Çin ve Rusya BRICS merkezli yeni bir derecelendirme kuruluşunun gerektiğini belirtmiştir.³³ Nitekim bu konudaki acı tecrübeleri halen canlılığını koruyan Türkiye'nin böylesi bir oluşumu sıcak karşılayacağı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Johannesburg'taki zirvede sarf ettiği şu sözlerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır:

Adil, tarafsız yeni bir uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu oluşturulması amacıyla BRICS ve Türkiye'de ayrı ayrı yürütülen çalışmalarda birlikte hareket edebiliriz.³⁴

BRICS'in küresel finans düzenine karşı attığı en ciddi adımlardan birisi 2013'te Dünya Bankası'na benzer şekilde Yeni Kalkınma Bankası adı altında bir oluşum konusunda ortak kanaate varılmasıdır. 2014'te Brezilya'daki 6. BRICS Zirvesi'nde yayımlanan Fortaleza Bildirgesi'nde 100 milyar dolarlık kuruluş sermayesiyle Şangay merkezli Yeni Kalkınma Bankası'nın kurulacağı ve finansal krizler karşısında bir İhtiyati Rezerv Düzenlemesi üzerinde çalışıldığı açıklanmıştır. Yeni Kalkınma Bankası hem Dünya Bankası hem de IMF işlevi yürütecek çok yönlü bir oluşum şeklinde kurulmuştur. Böylece BRICS ülkeleri alternatif bir uluslararası finansal yapının temeli sayılabilecek önemli bir adım atmıştır. Bugün halen

IMF gibi uluslararası kurumlarda ABD'nin çok ciddi bir veto gücü bulunmaktadır.

Bir diğer önemli husus da küresel yönetim mimarisinin en güçlü kurumları olan Dünya Bankası ve IMF'nin tüm başkanlarının Avrupalı ve ABD'li oluşudur ki Atlantik'in iki yakasının çıkarlarına hizmet eden bu durum temsilde adaletsizliğe yol açmaktadır.³⁵ Bu kurumların kuruldukları günden bu yana sürekli Atlantik eksenli gelişmiş ülkeler tarafından yönetilmesi küresel sistemdeki temsil adaletsizliklerine açık bir örnektir. Şüphesiz bu kurumların uluslararası sistemde büyük etki sahibi olduğu, adil ve eşit olmayan şartlar altında idare edilen sistemin artık yeni aktör ve oluşumlara ihtiyaç duyduğu ortadadır. Bu bağlamda BRICS'in taşıdığı önem de artmaktadır.

Türkiye ile BRICS arasındaki ortak nokta küresel finans ve ekonomik sisteme meydan okuyucu tavrıdır.

Ayrıca BM, Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlara getirilen eleştirilere ek olarak ABD'nin izlediği serbest ticareti baltalayıcı korumacı politikalar BRICS ülkelerini daha sıkı bir iş birliğine itmektir. Netice itibarıyla 10. BRICS Zirvesi'nde alınan kararlar bu oluşan sıkıntılı süreçte daha fazla iş birliğini işaret etmekte, yeni bir finansal, ekonomik ve siyasi düzen için arayışların sürdüğünü ve önümüzdeki süreçte önemli adımların atılmasının sürpriz olmayacağını ortaya koymaktadır.

33. Gür, "G20 ve Küresel Finans Yönetişimi", s. 20-24.

34. "Erdoğan'dan BRICS'e Derecelendirme Kuruluşu Önerisi", Business HT, 27 Temmuz 2018.

35. IMF başkanının Avrupalı ve Dünya Bankası başkanının da ABD'li olması şeklinde yazılı olmayan bir uygulama söz konusudur.

BRICS-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: DIŞ POLİTİKADA ALTERNATİF VE ÇEŞİTLİLİK ARAYIŞI

Dünya ekonomisinde yaşanan dönüşüm süreciyle eş zamanlı ortaya çıkan yapısal değişiklikler ulusal ekonomilerin daha yoğun etkileşimini beraberinde getirmektedir. Dinamik ve genişleyen bir uluslararası düzen ekonomi politik bağlamda ülkelerin dış politikalarında doğrudan etkiye sahiptir.³⁶ Son yıllarda Türk dış politikası dinamik bir değişiklik içerisinde. Özellikle bölgesel meseleler ve küresel sorunlarda daha aktif rol oynayan Türkiye'nin bazı temel konularda (Filistin meselesi, Arap Baharı ile birlikte Mısır, Suriye iç savaşı, Katar krizi, İran ve Rusya ile kurulan ilişkiler gibi) aktif bir rol üstlenmesi dış politikada izlediği aktivizmini göstermektedir.

Türkiye'nin dış politikası bu süreçte iki temel çerçeve üzerinde şekillenmektedir ki bunlardan ilki proaktif dış politika anlayışı, ikincisi de diplomaside çok boyutluluk ilkeleridir.³⁷ Türkiye açıktır ki yükselen güçlerden biri olma çabasıdır ve bu sebepten bölgesinde aktif rol üstlenmektedir. Türkiye'nin BRICS ülkeleriyle geniş paydada buluşması siyasi ve ekonomik olarak bir fırsata dönüştürülebilir. Yakın gelecekte BRICS'in ekonomik gücünün Batılı ülkelerin toplam ekonomik gücünü geçeceği tezi göz önüne alındığında yükselen bir aktör olarak Türkiye'nin bu gruba katılımı hem ekonomik çeşitliliği artırarak alternatif imkanlar bulma hem de orta ölçekli bölgesel bir güç olarak büyük bir kazanım elde etme imkanı sağlayabilir.

36. Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, (Princeton University Press, New Jersey: 1987), s. 116-117.

37. Cengiz Dinç ve Mustafa Yetim, "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Tartışması, Ortadoğu'ya Açılım, Gazze ve İran Konularına Diplomasi ve Köşe Yazarlarının Bakışı", *Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları*, ed. Mehmet Seyfettin Erol, (Barış Kitapevi, Ankara: 2011), s. 236-238.

Görüldüğü üzere Türk dış politikasında ek-sen kayması denilen derin değişimlerden ziyade dış politikada gerilen fay hatlarına alternatif oluşturacak bir arayış söz konusudur. Böylesi bir arayışın neticesinde Türkiye ekonomik olarak yükselen güçlerle ilgilenmeli ve potansiyel iş birliklerinden yararlanma imkanı elde etmelidir. Bu çerçevede Türkiye'nin dış politikada sağlamaya çalıştığı çeşitliliği hızla değişen bölgesel dinamiklerle bağlantılı olarak pragmatik, esnek ve uyarlanabilir bir dış politika çizgisi şeklinde okumak daha doğrudur. Bu bakımdan Türkiye'nin uluslararası kalkınma ve iş birliği içindeki konumu da son yıllarda önemli dönüşümlere uğramıştır. Yerel ve bölgesel dinamikler kapsamında küresel sürdürülebilir kalkınmayı destekleme amacıyla uluslararası alandaki rolünü dinamik ve değişime açık bir aktör olarak ortaya koymaktadır.³⁸

Her ne kadar oluşum üyesi ülkelerin ekonomik yapıları birbirinden farklılık gösterse de yeni bir iş birliğinin farklı alanlarda meyve vermesi mümkündür. Oluşum üyesi ülkelerin ortak noktası olarak hızlı büyüme oranları kaydetmelerine rağmen ekonomik yapıların birbirinden farklılık teşkil etmesi homojen bir grup olmadıklarını düşündürmektedir. Çin'in ihracat odaklı yapısı, Hindistan'ın bilgi iletişim ağırlıklı hizmetler sektörü, Brezilya, Rusya ve Güney Afrika'nın hammadde ihracatı ve doğal kaynak bolluğuna dayanan ekonomileri ve farklı siyasal yapı-hedefleri ortak bir tutum almalarını bazı alanlarda güçleştirebilir. Yine de ABD Başkanı Trump'ın kendi müttefikleriyle çatıştığı ve ticaret savaşlarının fitilini ateşleyerek ilişkileri bozduğu bir ortamda BRICS'in başarılı olma şansı bulunmaktadır.

38. "Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2018).

Zira Trump'ın başlattığı ticaret savaşları BRICS ülkelerini ekonomik olarak daha da yakınlaştırmakta ve iş birliği yapmalarını teşvik etmektedir.

Bu süreçte küresel finans ve ekonomide söz sahibi olmak isteyen oluşumun en büyük imtihanı ABD'ye karşı ne kadar sağlam durabilecekleriyle ilgilidir. Zira BRICS ülkelerinin en güçlü ve ortak özelliği ekonomilerindeki hızlı büyüme, yüksek dinamizm ve artan nüfuzlarıdır. Dolayısıyla oluşum üyesi ülkelerin ortak çıkar ve tehditler üzerinden belli ekonomi politik kararlar etrafında kümelenme ve kenetlenmeleri söz konusu olabilir. Bu durum Türkiye açısından da değerlendirilebilir. Zira Dünya Bankası yerine BRICS Kalkınma Bankası'nın kurulması ve bunun aynı zamanda IMF'nin işlevini de yerine getirmesi geliştirmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu finansmanı karşılama noktasında önemlidir. BRICS'in etkinlik düzeyi birbirleriyle daha fazla doğrudan dış yatırımlar gerçekleştirilmeleri, kısa vadeli sermaye akımlarında birbirlerine destek olmaları, büyük çaplı ortak projelere girişmeleri ve teknoloji/bilgi paylaşımında bulunmalarına bağlı olacaktır.

Türkiye bu yılki Güney Afrika Zirvesi'ne İslam İşbirliği Teşkilatı dönem başkanı olarak katılarak BRICS ile ilk kurumsal ilişkiyi kurmuştur. Türkiye ile BRICS arasındaki ortak nokta küresel finans ve ekonomik sisteme meydan okuyucu tavırlarıdır. Bu açıdan hem Türkiye hem de BRICS ülkeleri uluslararası sistemin küresel yönetim örgütlerinin reform edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³⁹ Türkiye'nin son yıllarda uluslararası finansal, ekonomik ve siyasi sisteme yönelik eleştirilerinin benzerlerini BRICS ülkeleri de dile getirmektedir. Özellikle daha fazla iş birliğini

vurgulayan ve grup olarak hareket edildiğinde uluslararası sistemdeki değişimlere daha fazla etki yapabilen BRICS'e Türkiye'nin de katılımı her iki taraf için faydalı olacaktır.

SONUÇ

Gelişmiş ülkelerin küresel yönetim yolunda yapılacak reformlar konusundaki isteksizliği ve statükocu tavırları geliştirmekte olan ülkeleri farklı arayışlar oluşturmaya itmektedir. Küresel ekonomik sorunlara kendi perspektiflerinden bakan geliştirmekte olan ülkeler BRICS oluşumuyla çok kutuplu dünya düzeninde yeni bir güç odağı olma iddiasındadır. Küresel sistemde ortaya çıkan boşluğu fırsata çevirmek isteyen bu oluşumun kurumsallaşma çabaları da sürmektedir. Özetle küresel kriz sonrası geliştirmekte olan ülkeler çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulması yolunda gelişmiş ülkelerin ekonomik hegemonyasına karşı iş birliği platformunun ötesinde bir heyecan yaratmıştır. Asya ülkelerinin ağırlıkta olduğu yeni bir alternatif blok şeklinde görülen BRICS kalkınmakta olan ülkeler için daha adil bir dünya düzeni beklentisi oluşturmaktadır.

ABD Başkanı Trump'ın ticaret savaşlarını Çin üzerinden başlatması ve Rusya ile gerilimli ilişkileri BRICS açısından yeni bir iş birliği için önemli fırsat alanları sunmaktadır. Bu kapsamda şeffaf ve çok taraflı ticaret sisteminin desteklenmesi ve dünyanın farklı bölgelerinde devam eden çatışmaların sonlandırılması çağrısıyla son bulan 10. BRICS Liderler Zirvesi küresel finans ve ekonomide geliştirmekte olan ülkelerin etkisini gündeme taşımıştır. Serbest ticaret ve çok taraflı ekonomik ilişkilerin bugün büyük zorluklarla karşılaştığı, bu sorunların şeffaflık ve karşılıklı diyalog yoluyla çözülmesi gerektiği açıklanan sonuç bildirgesinde yer almıştır. Ayrıca BRICS

39. Dal, "10. Güney Afrika BRICS Zirvesi, BRICS Plus ve Türkiye".

ülkeleri enerji ve tarım gibi alanlarda da yeni iş birliklerinin yapılması gerektiği konusunda mutabakat sağlamıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde devam eden çatışmaların sona erdirilmesi ve Filistin-İsrail, Yemen ve Suriye çatışma alanlarının daha fazla derinleşmesinin önlenmesi gerektiği de sonuç bildirgesinde yer almıştır. Bildirgede ayrıca enerji alanındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve oluşum üyesi ülkelerin enerji güvenliğinin temin edildiği bir ortamın önemi vurgulanmıştır.

Değişen ve dönüşen küresel ekonomik ve siyasi yapı içinde önemli bir yer edineceği belli olan BRICS gibi oluşumlarda Türkiye'nin daha adil, kapsamlı ve eşit bir ortaklık ilişkisi çerçevesinde bulunması faydalı olacaktır. Türkiye'nin ABD ve AB tarafından siyasi ve ekonomik müdahaleler karşısında manevra alanı kazanmasında

BRICS ve ŞİÖ tarzı oluşumlar önemlidir. Ancak BRICS'in etkinliği birbirleriyle daha fazla doğrudan dış yatırımlar gerçekleştirmeleri, kısa vadeli sermaye akımlarında birbirlerine destek olmaları, büyük çaplı ortak projelere gitme, teknoloji ve bilgi paylaşımında bulunmaları konularında sağlayacakları uyum kapasitelerini geliştirmelerine bağlı olacaktır.

Sonuç itibarıyla zirve sonrası alınan kararların dünya siyasetine yansımalarının kısa ve uzun vadede olumlu etki yaratacağı ve gelişmekte olan ülkeler açısından daha fazla iş birliğinin öne çıktığı bir sürecin yaşandığı göze çarpmaktadır. Özellikle Türkiye açısından Batı ülkeleriyle ilişkilerin daha eşit düzeyde gerçekleşmesi için BRICS gibi oluşumlarla iş birliği kurulması kamu diplomasisi girişimi ve çeşitliliği açısından önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası süreçte dünya ekonomi ve siyasi yönetiminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle küresel jeopolitiğin ağırlık merkezinin Asya-Pasifik'e kaydığı bir dönemde BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) oluşumu değişen dünya ekonomik ve siyasi yapısına paralel olarak etkisini artırma arayışını sürdürmektedir. Bu süreçte ABD tarafından oluşturulan ekonomik sistemin yine Washington eliyle yıpratılması BRICS'in öneminin daha da artmasını sağlarken yıllardan beri devam eden BRICS ülkelerinin ekonomik olarak yükselişi yeni uluslararası finansal kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni finansal kuruluşlardan BRICS Kalkınma Bankası ve IMF benzeri rezerv fonlar değişen dünya sisteminin önemli göstergelerinden biridir. Batı ülkeleriyle ilişkilerinde yeni bir alan açmak isteyen Türkiye de ekonomik ve siyasi alternatiflerini çeşitlendirmek istemektedir.

Günümüz dünyasında gelişmiş Batı ülkeleri arasında fikir ayrılıkları ve çıkar tartışmaları yaşanırken gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş birliği de gün geçtikçe artmaktadır. İşte böylesi bir ortamda BRICS tarzı daha kompakt yapılar küresel yönetişimin etkisiz kaldığı alanları doldurmaya çalışmaktadır. Bu oluşum henüz tam olarak kurumsallaşamamasına ve ülkelerin farklı ekonomik yapıları-sorunları bulunmasına rağmen ABD hegemonyasının sarsıldığı bir süreçte etkin olmaya ve aralarındaki iş birliğini farklı alanlarda sürdürmeye çabalamaktadır. Son yapılan BRICS Zirvesi de bu olgunun önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu analizde BRICS oluşumunun kuruluşu ve gelişimi, dünya ekonomik ve siyasi sistemine etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından anlamı ve Türkiye'nin BRICS ile kurmaya çalıştığı ilişki incelenmektedir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org